

MARIA HARASYMCZUK

Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franki

*Nieprawidłowość w życiu małżeńskim mieszkańców
ekonomii samborskiej w pierwszej połowie XVII wieku
(na podstawie wpisów do księgi zamkowej z lat 1614-1632)*

Ekonomia samborska wyróżniała się specyficznym systemem administracyjnym, prawnym oraz szczególnymi stosunkami gospodarczymi i kulturowymi¹. Charakteryzowała się zwłaszcza aktywnym uczestnictwem administracji w życiu ekonomii, znaczną liczbą państwowych chłopów i samorządowych wiejskich gromad (prawo wołoskie), brakiem prywatnych dzierżawców majątków (w odróżnieniu od innych królewskich ziem) oraz bliskimi relacjami pomiędzy drobną szlachtą ruską a chłopami. Działalność sądownictwa, które odwoływało się do norm prawa kodyfikowanego oraz obyczajowego, zaowocowała powstaniem sporego zasobu spuścizny źródłowej, jaką jest zespół ksiąg aktowych, tworzących Archiwum Ekonomii Samborskiej (nazwa współczesna), znajdujący się we Lwowie². Jest to unikatowy zbiór materiałów do badania różnych obszarów życia mieszkańców królewskich dóbr stołowych. Przedmiotem analizy w tym artykule stała się księga wpisów sądu zamkowego z lat

¹ Ю. Гошко, *Звичаєве право населення українських Карпат та Прикарпаття XIV-XIX ст.*, Львів 1999; В. Інкін, *Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI-XVIII століттях. Історичні нариси*, Львів 2004; І. І. Смуток, *Королівські столові маєтки в Галичині наприкінці XVI-XVIII ст.* Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук, спец. 07.00.01 „Історія України”, Львів 2001; Z. Ćwiek, *Z dziejów wsi koronnej XVII wieku*, Warszawa 1966; A. Kuczer, *Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomji samborskiej*, t. 1, Sambor 1935.

² В. Інкін, *Архів Самбірської економії*, „Записки Наукового товариства імені Шевченка” 1996, т. 231: *Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, s. 109-146.

1614-1632³. Zawiera ona dokumentację sądów: zamkowego, zborowych, krajniczych oraz żupnych⁴. Ich treść jest bardzo różnorodna⁵, a poszczególne wpisy dotyczą rozmaitych aspektów życia prywatnego mieszkańców ekonomii. Interesowała mnie problematyka stosunku do ówczesnych norm moralno-etycznych w związkach małżeńskich, a przede wszystkim zachowanie się małżonków względem siebie oraz prezentacja wzajemnych relacji na zewnątrz⁶. Jak wyglądały modele tych stosunków, pokazują przypadki ich naruszenia, które znalazły się w analizowanych wpisach do księgi zamkowej⁷.

Sprawy dotyczące nieprawidłowości życia małżeńskiego należały do jurysdykcji zarówno kościelnych, jak i świeckich instytucji sądowych⁸. Zwrócenie się do sądu zamkowego, który rezydował w Samborze, było spowodowane chęcią obrony własnych interesów i próbą naprawienia nieporozumień na drodze sądowej. Co istotne, wyroki i dekrety sądowe podlegały bezwarunkowemu wykonaniu, na czym najbardziej zależało stronie poszkodowanej (szczególnie wtedy, gdy pragnęła naprawienia stosunków w rodzinie). Przykładowo 6 sierpnia 1632 roku samborski sąd zamkowy rozkazał Paraszcze, żonie wolnika⁹ Stecia Fendelkowica ze wsi Niedzielna, „aby pocziwie ta Paraszka z mężem swym wedle przysięgi mieszkała i szanowała jako Męża...”. Natomiast Fendelkowicz zobowiązywał się szanować swoją małżonkę wedle „przystojności”, a za dotrzymanie wyroku poręczył Lechno Mielnik ze Spryni¹⁰. Należy dodać, że poręczenie było stosunkowo powszechną praktyką stosowaną w procesie sądowym, wykorzystywaną jako środek do zachowania trwałości małżeństwa. Miało ono postać porozumienia, w którym jedna osoba brała na siebie odpowie-

³ Наукова бібліотека Львівського національного університету. Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка (dalej: НБ ЛНУ ВР), спр. 518.III.

⁴ Ekonomia samborska składała się z 3 miast, 7 żup solnych i ponad 100 wsi, które były zgrupowane w 5 kluczach i 7 krainach wołoskich (Z. Budzyński, K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku*, Rzeszów 1997, s. 193).

⁵ M. Harasymczuk, *Księga zamkowa ekonomii samborskiej (1614-1632). Typologia wpisów*, „Materiały z Międzynarodowej Studencko-Doktoranckiej Konferencji Naukowej «I Lubelska Jesień Historyczna»” 2012, s. 362-366.

⁶ Warto odwołać się do prac zachodnich badaczy zajmujących się podobną problematyką: H. Berry, E. Foyster, *The Family in Early Modern England*, Cambridge-New York-Melbourne-Madrid-Cape Town-Singapore-São Paulo 2007; J. Casey, *Family and Community in early modern Spain. The citizens of Granada 1570-1739*, Cambridge-New York-Melbourne-Madrid-Cape Town-Singapore-São Paulo 2007. O rodzinie jako przedmiocie badań historycznych zob.: M. Kopczyński, *Studia nad rodziną chłopską w koronie w XVII-XVIII wieku*, Warszawa 1998.

⁷ Księga zawiera 1 994 wpisy (obrachunek zaczyna się od wpisu pod tytułem „Sambor”, rozmieszczonego na rewersie 13 arkusza), z których 17 bezpośrednio dotyczy naruszenia norm stosunków małżeńskich.

⁸ М. Корзо, *Контроль за соблюдением норм сексуальной морали в польской деревне XVII-XVIII вв.*, „Соціум. Альманах соціальної історії” 2003, вип. 2, s. 168.

⁹ Termin ten oznacza kategorię ludności, która nie wykonywała żadnych powinności rolniczych, a była zobowiązana do pewnej służby – jak leśnik, stolarz itp. (В. Інкін, *Сільське суспільство...*, s. 176).

¹⁰ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 602.

działność za zobowiązanie innej¹¹. Małżonkowie przedstawiali władzy sądowej osoby, które zapewniały, że małżeństwo będzie zachowywać się według ustalonych norm prawnych i moralnych. Niedotrzymanie przysięgi skutkowało dokładnie określoną karą – za rozwiązłość w życiu małżeńskim urząd zamkowy mógł karać małżonków konfiskatą majątku, a nawet straceniem. Właśnie taka kara („pod utraceniem gardła, a majątność na Je[g]o M[os]ci”) od 6 kwietnia 1616 roku groziła za późniejsze naruszenie norm życia małżeńskiego dla pary ze Smolnej, zgodnie z decyzją sądu zamkowego. Jak czytamy w źródłach: miejscowy mieszkaniec Jakim, syn Bogdyczowy, często „odchodził” od swej żony. Do urzędu samborskiego małżonkowie przywiedli pięciu świadków (Petra Hiczewkę, Iwanka Hryciowego, Iwana Bulajowicza, Hawryła Chudejowicza, Steca Kohutowicza), którzy stwierdzili, że sprawcy „słusznie i w zgodzie będą z sobą mieszkać wedle małżeńskie[g]o stanu”¹². Niedokończony wpis nie pozwala jednak wyjaśnić dalszych szczegółów sprawy.

Kwestia dokładnego podziału kompetencji między sądami kościelnymi i świeckimi na terenie ekonomii wymaga gruntownych badań. Istnieją jednak przesłanki, wskazujące na współpracę (wzajemną komunikację) obu instytucji w tym zakresie. Najlepszym tego przykładem może być werdykt sądu zamkowego z 1614 roku w sprawie konfliktu między mieszkańcami wsi Łastowki w powiecie drohobyckim. Iwan Łopuszański oskarżył wówczas swego swata Hryćka Dobrzańskiego o przestępstwo dokonane przez jego córkę Maruchnę. Niedokończony wpis („...niewiastka z tem to Łopuszańskim jako z mężem swem od lat kilku...”) nie pozwala dokładnie określić typu oskarżenia, lecz można przypuszczać, że chodziło o samowolne opuszczenie męża przez żonę. Iwan udał się ze skargą do starosty lwowskiego, który to urząd sprawował wówczas Stanisław Bonifacy Mniszek¹³. Ten nakazał stronom, aby w przeciągu sześciu tygodni stawili się przed władzą (chodziło o unickiego biskupa przemyskiego i samborskiego Atanazego Krupeckiego) w celu rozwiązania sprawy zgodnie z normami prawa kanonicznego. Uczestnicy procesu sądowego zostali zobowiązani do okazania wyroku na piśmie staroście pod „winą” (karą) 50 grzywien¹⁴. Brak informacji źródłowej nie pozwala wskazać, jak dalej sprawa się potoczyła.

Stan małżeński był traktowany w XVII wieku jako jedna z podstawowych przesłanek świadczących o uczciwości człowieka i stanowił potwierdzenie pewnego statusu społecznego¹⁵. Wstąpienie w związek małżeński było uważane za oznakę samodzielności i gotowości do dorosłego życia. Funkcjonowanie instytucji małżeństwa

¹¹ T. Ostrowski, *Prawo cywilne albo szczególne narodu polskiego z statutów i konstytucji koronnych i litewskich zebrane, rezolucjami Rady Nieustającej objaśnione, dodatkami z praw kanonicznego, magdeburskiego i chełmińskiego pomnożone, a porządkiem praw rzymskich ułożone*, t. 1, Warszawa 1784, s. 269.

¹² НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 75 зб.

¹³ М. Дзiedzич, *Starostowie ruscy i lwowscy*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1875, z. 5, s. 443; K. Maleczyński, *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352-1783*, Lwów 1938.

¹⁴ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 29.

¹⁵ І. Ворончук, *Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст. Родина, домогосподарство, демографічні чинники*, Київ 2012, s. 68.

opierało się nie tylko na zasadach moralno-etycznych, ale także na interesach materialnych. Żeniąc się, młodzieniec przestawał być parobkiem i przejmował rolę gospodarza. Zmieniała się również pozycja panny, która stawała się gospodynią, biorąc na siebie obowiązki związane z tą funkcją społeczną¹⁶. Dlatego w ówczesnym systemie wartości etycznych społeczności wiejskiej współzycie przedślubne było traktowane jako amoralne¹⁷. Wykroczenie tego typu spotykało się z natychmiastową reakcją i zdecydowanym osądem ze strony społeczności, czego jaskrawym przykładem może być wyrok zbioru klucza isajskiego, ogłoszony w Samborze 12 grudnia 1617 roku. Mieszkańcy wsi Kondratów: Andrej Tokarowicz, Hryć Piczyzycz i Hryć Hikalow złożyli przysięgę i poświadczyli za Annę Czubilcz, która od razu po powrocie ze zboru do domu miała „związać się” z Michailem Smikilowiczem. W przypadku dalszego współzycia obojga wymienionych bez ślubu dla świadków była przewidziana kara wysokości 10 grzywien¹⁸. Oprócz tego zakaz współzycia bez ślubu umacniało prawo zwyczajowe, przewidujące nawet oddzielny podatek („bykowe” albo „z rozpusty”), który musieli płacić „sprawcy”¹⁹.

Zawijazywanie małżeństwa poprzedzało zawieranie umów przedślubnych – intercyz, których teksty wpisywano do ksiąg aktowych dla potwierdzenia ich prawomocności²⁰. Chodziło o ustalenie wysokości, czasu i sposobu spłaty posagu oraz jego zabezpieczenia ze strony przyszłego męża, a także uzgodnienie terminu wesela, odpowiednich klauzul na wypadek rozpadu małżeństwa itd.²¹ Wiemy na pewno, że niedotrzymanie warunków prowadziło do konfliktów w młodym małżeństwie. Obrazuje to sprawa Iwana Krasznickiego i jego żony Telepianówny z 1625 roku. Wdowa z trojgiem dzieci z pierwszego małżeństwa, wyszła za mąż za Iwana. Niestety, ich wspólne życie wypełniały liczne kłótnie oraz wzajemne obwinianie się: „...zadawali sobie z obu stron rozmaite przymioty zgniewu...”, a w końcu Telepianówna nawet zdecydowała się opuścić męża. Szukając przyczyny tego stanu rzeczy, sąd dworski samborski odkrył, że Telepianowie (bracia kobiety) nie wykonali postanowień kontraktu przedślubnego, zawartego w obecności świadków – nie zapłacili bowiem Iwanowi 500 złotych. W rezultacie sąd nakazał winnym oddać dług w terminie do św. Pawła i nie dawać siostrze żadnego powodu do złego zachowywania się w małżeństwie. Natomiast Iwan Krasznicki powinien był przyjąć żonę do swego domu i żyć z nią w miłości według przysięgi i przykazań bożych. Naruszenie orzeczenia sądowego przewidywało 300 grzywien „winy”²².

¹⁶ T. Wiślicz, *Upodobanie. Małżeństwo i związki nieformalne na wsi polskiej XVII-XVIII wieku*, Wrocław 2012, s. 142.

¹⁷ *Ibidem*, s. 107.

¹⁸ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 132.

¹⁹ Ю. Гошко, *op. cit.*, s. 191.

²⁰ О. Левицкий, *Черты семейного быта в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв.*, „Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссиею для разбора древних актов” 1909, ч. 8, т. 3: *Акты о брачном праве и семейном быте в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв.*, s. 26.

²¹ P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910, s. 347.

²² НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 371-371 зв.

Niekiedy ważną rolę w procesie tworzenia nowego związku małżeńskiego odgrywał przymus rodzicielski. Czynnikiem decydującym przy wyborze współmałżonka było ojcowskie postanowienie, co świadczy o utrzymywaniu się dominującej pozycji ojca jako głowy rodziny. Takie postępowanie tłumaczono chęcią zapewnienia swoim potomkom godnej materialnej przyszłości oraz przyzwoitego statusu społecznego. „Polityka ślubna” miała szczególne znaczenie przy zaślubinach dziecka, które w zamierzeniach rodzicielskich miało odziedziczyć gospodarstwo²³. W przypadku Ihnata Skirbica ze wsi Świdnik głównym powodem poszukiwania zięcia w 1625 roku stała się ciężka choroba i przeczucie zbliżającej się śmierci. W związku z tym poprosił on swych braci, aby znaleźli córcę męża, który by po jego śmierci mógł zająć się wychowaniem pozostałych niepełnoletnich dzieci. Bracia Ihnata spełnili prośbę jeszcze za jego życia i córka wyszła za mąż za Andrzeja Ileczkowicza. Wyraźnie widać, że wola samej narzeczonej niezbyt interesowała ojca, który jednoosobowo zdecydował o jej losie. Zięć wniósł do domu małżonki 10 złotych i kłodę owsa. Z kolei teść obiecał zapisać mu czwartą część półłanka. Można przypuszczać, że Andrzej miał otrzymać ok. 2,5-3 ha ziemi²⁴. Ze względu na zbliżającą się śmierć Ihnat nie mógł dotrzymać obietnicy, ale poprosił swą żonę Maruchnę i braci, aby wykonali zapisy tej umowy. Tymczasem Maruchna z synami Ilkiem i Andrzejkiem postanowili zignorować wolę męża i ojca. Broniąc własnych interesów, oburzony Andrzej Ileczkowicz zwrócił się ze skargą do ówczesnego podstarościego samborskiego Marcina Stamirowskiego. Ten rozwiązał spór na korzyść poszkodowanego. Teściowa zapisała zięciowi obiecaną ziemię ze wszystkimi zabudowaniami, ogrodami, zastawami, łązami oraz należącymi do niej pożytkami. Natomiast Andrzej przysiągł nigdy więcej nie wymagać dla siebie żadnego bydła. Obie strony zobowiązały się dotrzymać kompromisu pod „winą” 20 grzywien²⁵. Analizowany wypadek wskazuje na funkcjonowanie wówczas w świadomości społecznej pragmatycznego podejścia do wyboru przyszłego męża lub żony – zamiast miłości pierwsze miejsce zajmowała chęć zapewnienia dobrobytu materialnego²⁶.

Możliwością dla zawarcia małżeństwa wbrew ojcowskiej woli było porwanie dziewczyny²⁷, co też uczynił Iwan Hiska ze wsi Waniowice w 1625 roku. On nie tylko „dziewkę wziął przez gwałt”, ale także pobił jej ojca, a swego przyszłego teścia

²³ T. Wiślicz, *op. cit.*, s. 131.

²⁴ Wielkość jednego łanu wynosiła 20-25 hektarów (Ю. М. Гроссман, *Кметі, загородники и коморники запановуукраїнської деревні во второй половині XVI – першій половині XVII в. „Ежегодник по аграрній історії Восточної Європи 1963 г.” 1964, s. 167*), co równało się: 1 łan = 2 półłanki = 4 ćwierci = 12 prutów (*Lustracja województw Ruskiego, Podolskiego i Bełskiego: 1564-1565, cz. 2.*, wyd. K. Chłapowski, H. Żytkowicz, Warszawa 2001, s. XVII).

²⁵ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 403 зв.

²⁶ І. Ворончук, *Подружні зради як наслідок практики укладання шлюбів в Україні в XVI-XVII ст. (на матеріалах ранньомодерної Волині)*, „Соціум. Альманах соціальної історії” 2006, вип. 6, s. 170.

²⁷ J. S. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI-XVIII, t. 2*, Warszawa 1976, s. 138.

– Hrycia Tukorabczika. Ten zwrócił się ze skargą do urzędu zamkowego w Samborze, gdzie wójt ze wsi Waniowicze z przysiężnymi zaświadczyli u wnoszącego oskarżenie trzy sine, krwawe oznaki – „razy”, które miały służyć jako dowód w procesie sądowym²⁸. Z kolei oskarżony po porwaniu dziewczyny z niewiadomych przyczyn nie chciał z nią zamieszkać. Wziąwszy pod uwagę wszystkie skargi, sąd w obecności podstarościego samborskiego Piotra Pruszkowskiego wtrącił oskarżonego „do kaźni do prawa dalszego”²⁹. Karę więzienia wówczas traktowano i stosowano nie tylko jako część procesu sądowego, ale także jako środek zapobiegający ewentualnej chęci zemsty³⁰. Oczywiście w tym wypadku główną rolę w niechęci do wspólnego życia w związku małżeńskim odegrał sam sposób jego zawarcia.

W 1619 roku wyniknęła sprawa Pazi Jaworskiej ze wsi Sielcze. Dziewczyna zgłosiła wolę zawarcia związku małżeńskiego z Maćkiem Korolowiczem, argumentując, że została przez niego pozbawiona dziewictwa. Przez długi czas chłopiec miał z tego powodu wiele przykrości, jednak nawet oskarżenie o przedślubne współżycie płciowe nie pomogło dziewczynie zmusić Maćka do małżeństwa. Wreszcie strony zgodziły się na warunki ugody zaproponowanej przez „uczciwych ludzi”. Maćko zapłacił Pazi i jej bratu Stecowi 5 złotych, natomiast dziewczyna pokwitowała odbiór pieniędzy i przysięgła więcej tej sprawy nie podnosić w sądach, nie zniesławiać Korolowicza przed ludźmi oraz nie przeszkadzać mu w ewentualnym ślubie z inną wybranką. Jeśliby po tym porozumieniu dotarły do władz sądowych dowody pomawiania chłopca, Pazia miała zostać ukarana (nie określono, w jaki sposób). Maćko jednak do tego stopnia bał się „zabiegów i czarów” ze strony dziewczyny (która podobno dalej uparcie wierzyła w ich przyszłe małżeństwo), że wymagał, aby jej brat poprzysiągł mu w jej imieniu całkowity spokój i bezpieczeństwo. Ugoda oznaczała skasowanie złożonej przez Pazię skargi w urzędzie samborskim³¹. Występując z takim oskarżeniem, dziewczyna na pewno liczyła na moralne oburzenie i poparcie gromady wiejskiej. Dość szybka rezygnacja z małżeństwa z Maćkiem pozwala przypuszczać, że w tej sytuacji miało miejsce zaplanowane oskarżenie dla osiągnięcia korzyści materialnych.

W ówczesnej świadomości społecznej najważniejszymi warunkami trwałości związku małżeńskiego były zgoda, miłość i szczerłość³². Ich brak doprowadzał do powstania wzajemnych pretensji, konfliktów, a w rezultacie – poszukiwania szczęścia w stosunkach pozamałżeńskich i naruszenia jednego z najważniejszych małżeńskich obowiązków – wzajemnej wierności³³. Dla potwierdzenia jej dochowywania lub sprostowania podejrzeń o jej nieprzestrzeganie system prawny przewidywał pre-

²⁸ В. Ф. Інкін, *Нові матеріали до коментування статей Руської Правди про муже-бойство та помсту*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 1970, вип. 6, s. 90.

²⁹ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 415.

³⁰ В. Ф. Інкін, *Нові матеріали...*, s. 93.

³¹ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 243-243 зв.

³² J. K. Haur, *Skład albo Skarbiec znákomitych sekretow oekonomiemy ziemanskiej*, Kraków 1693, s. 238.

³³ P. Dąbkowski, *Zarys prawa polskiego*, Lwów 1922, s. 112.

prorowadzenie „inkwizycji”. Polegała ona na wstępnym wyjaśnieniu przez sąd okoliczności sprawy, włącznie z obowiązkowym przesłuchaniem świadków. Przybliżony schemat działań tego typu pokazuje przypadek „pracowitego” Fedka Foremnego, syna Bilikowego z Kobła. Wydarzenia miały miejsce w 1632 roku. Mężczyzna był podejrzany o „zaloty” z żoną popowicza Iwana Anną. Na żądanie popowicza Stepana Koblańskiego do Straszewic (majątności księcia Mikołaja Krupeckiego), gdzie jakoby znajdowali się winni, byli posłani Waśko Koblański, Fedko Hyrowięcząt i Iwan Jadernik (w sprawach o naruszenie norm wiejskiego życia publicznym oskarżającym od gromady – występującym w roli instygatora – mógł być jeden z jej członków). Posłani przekonali się, że Fedko rzeczywiście przez kilka dni przebywał w Straszewicach z Anną. Z lakonicznego i nie całkiem zrozumiałego wpisu można wnioskować, że popowicz chciał nawet zabić sprawcę, ale został powstrzymany przez Iwana Jadernika³⁴. Pojechawszy innym razem do Straszewic, popowicz, Fedko Hyrowięcząt i Iwan Jadernik zwrócili się do Iwana Melkowicza, który na pytania o Annę nie udzielał żadnych wyjaśnień. Jednak jego inny sąsiad, Oleksa Pulebin, odpowiedział, że ciężko coś ukrywać, bo przecież miejscowe kobiety nosiły jedzenie tej „niecno-cie” (Annie) do spiżarni Melkowicza (widocznie mieszkańcy wsi z jakichś przyczyn częściowo akceptowali ten nieślubny związek). W czasie przeprowadzania śledztwa przez Mikołaja Krupeckiego Iwan Melkowicz najpierw zamierzał wszystkiemu zaprzeczać, jednak w końcu przyznał, „że było to, co było”, i że sam Foremny wreszcie wywiózł Annę do Kobła. Do procesu wyjaśniania okoliczności sprawy zostały włączone jeszcze zeznania czterech świadków. Waśko Koblański potwierdził słowa Melkowicza, lecz utrzymywał, że samego Foremnego w Straszewicach nie było. Stepan Koblański zeznał, że pojawiło się podejrzenie i popowicz kilka razy skarżył się na Foremnego z powodu swojej żony. Hryć Zemlanczy opowiedział, że słyszał od innych ludzi o podejrzeniach wobec oskarżonego i jego poszukiwaniach w Straszewicach, a Jurko Koblański zaświadczył istnienie podejrzeń wobec Foremnego co do żony popowicza i obecność dowodów na korzyść jej pobytu w Straszowiczach. Wziąwszy pod uwagę wszystkie otrzymane informacje, sąd postanowił uwięzić podejrzanego Fedka Foremnego, równocześnie zachowując prawo do dalszego przeprowadzania wywiadu³⁵. Niestety, źródło nie podaje, jak rozwijała się sytuacja oskarżonych. Przyпускаamy jednak, że w razie udowodnienia cudzołóstwa, ukaraniu mieli podlegać zarówno Fedko, jak i Anna.

Nie tylko ujawnione związki pozamałżeńskie, ale nawet plotki o ich istnieniu negatywnie wpływały na reputację żonatych. Powstawaniu pogłosek służyły podejrzliwe zachowania albo osobiste uprzedzenia³⁶. Plotkarstwo powodowało utratę „dobrej sławy”, a próba jej obrony niekiedy kończyła się sprawą sądową. 22 stycznia 1619 roku przed sądem zborowym Misko Syple ze wsi Grąziowa bronił „zaszczytu” swojej żony, skarżąc się na Wasyla Sidorowicza. Ostatniemu został postawiony

³⁴ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, апк. 608-608 зв.

³⁵ Ibidem, апк. 613-613 зв.

³⁶ М. Копзо, *op. cit.*, s. 170.

zarzut nieuczciwego zniesławiania żony Miska, z którą niby „schodził się”. Po licznych kontrowersjach między stronami sąd podjął ostateczną decyzję, na którą wpłynęły trzy czynniki: po pierwsze, Wasyl Sidorowicz nie przedstawił przekonujących dowodów swojej niewinności; po drugie, gromada wiejska zaświadczyła o uczciwości mężatki; po trzecie wreszcie – mąż wystąpił w obronie żony. Co prawda, na pytanie sądowe oskarżony wyraźnie odpowiedział, że „ten uczynek z nią przed tym pełnił”, ale kobieta temu zaprzeczała. Pozwany został uznany winnym i zobowiązywał się z „ludźmi uczciwymi do niego przyszedłszy jako najprzystojniejszym sposobem” przeprosić Miska z żoną i „nakłady” (koszta sądowe) przez nich podjęte zwrócić pod „winą” zborową 10 grzywien. W razie dalszego zniesławiania, poświadczanego choćby przez jednego świadka, kara pieniężna dla Wasyla wynosiła 20 grzywien³⁷. Formalnie sytuacja rozstrzygnęła się na korzyść strony poszkodowanej, ale brak informacji źródłowej pozostawia otwarte kwestie motywów zachowania Wasyla Sidorowicza i rozgłosu, jakiego ta sprawa nabrała w środowisku wiejskim. Jej sądowe rozwiązanie wskazuje na istotną wartość i usilne bronienie dobrej reputacji.

3 grudnia 1619 roku do dworu samborskiego zwrócił się „szlachetny pan” Iwan Dołżański z powiatu stryjskiego z „protestacją” przeciw Fedkowi (Romanczakowi) i Lukaczowi Dołżańskim ze wsi Zawadka. Chodziło o to, że Fedko samowolnie zabrał i przez długi czas trzymał we własnym domu swoją córkę Maruchnę, która była synową Iwana Dołżańskiego. Powrót do domu rodzinnego świadczył o lekceważeniu przez kobietę zasad posłuszeństwa małżeńskiego³⁸, które w omawianej epoce rozumiano jako uległość i wypełnianie woli męża przez żonę³⁹. Oskarżeni zignorowali wezwanie podstarosty samborskiego i nie pojawili się w sądzie w wyznaczonym terminie. Tymczasem Iwan Dołżański czekał na nich kilka dni w Samborze, po czym powrócił do domu, ale zażądał odszkodowania z racji niestawienia się w sądzie⁴⁰. Jak wyjaśniło się potem, Maruchna w czasie, gdy mieszkała u ojca, uczyniła „eksces” – zaszła w ciążę z innym mężczyzną. To bardzo uraziło Iwana Dołżańskiego i jego syna, którzy, chroniąc uczciwość swojego domu (prawdopodobnie chodziło o pojęcie honoru szlacheckiego), teraz nie mogli dopuścić do powrotu kobiety. Już 18 grudnia 1619 roku do księgi zamkowej został wniesiony tekst ugody kompromisowej. Obie strony, pragnąc uniknąć dalszych wzajemnych pomówień, zwróciły się o rozwiązanie sprawy do swoich przyjaciół: Fedko zaprosił ówczesnego krajnika rykowskiego Iwana Komarnickiego, Mikołaja Błażowskiego, Onufryka Mytiańskiego, a Iwan – Jana Stapkowskiego, Gordiana Dołżańskiego, Iwana Solskiego z Drohobycza. Włączenie osób świeckich do ugody wskazuje na to, że rozwód można było otrzymać bez uczestnictwa przedstawicieli władzy duchownej⁴¹. Arbitrzy podjęli uchwałę, która miała taką samą moc prawną jak oficjalny wyrok sądowy i należało

³⁷ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 204 зб.-205.

³⁸ T. Wiślicz, *op. cit.*, s. 155.

³⁹ І. Ворончук, *Подружні зради...*, s. 197.

⁴⁰ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 241 зб.

⁴¹ О. Левицкий, *op. cit.*, s. 72.

ją bezwarunkowo wykonać⁴². W pierwszej kolejności dotyczyła podziału majątku. Iwan miał zwrócić Fedkowi i jego córce dwa czteroletnie woły oraz jedną dwuletnią jałówkę, ale nie musiał płacić nic więcej, ponieważ wcześniej wydał pieniądze na leczenie Maruchny i inne potrzeby. Małżeństwo zostało rozwiązane – z tego powodu, że „...już między nimi dobrego mieszkania być nie mogło...”, a strony rzekły się wszelkich wzajemnych pretensji majątkowych. W razie naruszenia zawartej ugody winowajca zobowiązywał się spłacić „winę” na korzyść „Jego Miłości” w wysokości 50 grzywien, podstarościeму – 10 grzywien, krajnikowi – 5 grzywien i drugiej stronie dodatkowo 50 grzywien⁴³. Przytoczony przykład świadczy o tym, że cięża powstała ze związku pozamałżeńskiego była wystarczającym powodem dla rozvodu bez obowiązku podejmowania prób dalszego wspólnego życia. Główną rolę w rozwiązaniu małżeństwa Maruchny i Łukasza Dołżańskiego odegrała obopólna zgoda⁴⁴. Prawdopodobnie właśnie ten czynnik, a także cięża, pozwoliły Maruchnie uniknąć kary. Należy bowiem pamiętać, że w prawie Rzeczypospolitej był przewidziany cały system sankcji za niewierność: kary cielesne albo pozbawienie wolności, poniżenie moralne (pokuta kościelna, ścięcie włosów, wyłączenie z cechu) i sankcje pieniężne⁴⁵. Praktyki sądów miejskich i ziemskich przewidywały nawet karę „na gardło”⁴⁶. Jakub Haur rekomendował takie wyjście z podobnych sytuacji:

Kto by z cudzą żoną, albo żona z cudzym mężem umyślnie schodzili się kędy dla tego występku, a o tym będzie oczywisty dowód przez kilkoro świadków, dowiedzenie się i oświadczenie, że ich na samym zastano uczynku w kupie, a o tę swoją krzywdę, mąż albo żona skarżyli się; słuszny o to trzeba uczynić sąd i inquisitią poprzysiężoną; za którym dowodem, i własnym przekonaniem, takowych więzieniem który miesiąc, chłostą i grzywnami karać potrzeba. Wolno też według prawa do surowszego urzędu takową oddać sprawę jako kryminalną, ile ktoby chciał, na gardło instygować⁴⁷.

Jednak wypadek Maruchny wskazuje na to, że mimo ogólnie przyjętych norm sądy podejmowały decyzje, biorąc pod uwagę różne okoliczności poszczególnych spraw.

Jako zdradę postrzegano także porzucenie rodziny⁴⁸. Współmałżonków opuszczali zarówno mężczyźni, jak i kobiety, zapewne w poszukiwaniu lepszego życia (przy czym nie mieli żadnej szansy na legalizację nowego związku). Takie zachowania zdawały się alternatywą dla osób nieszczęśliwych w życiu rodzinnym. Kobiety

⁴² Ю. Зазуляк, *Зі спостережень над практикою полюбовного судочинства у Руському воєводстві у XV ст.* „Ruthenica” 2004, т. 3, s. 190.

⁴³ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, арк. 248-248 зв.

⁴⁴ Л. Маячанець, *Про шлюб на Руси-Україні в XVI-XVII століттях*, „Зоря. Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ” 1885, № 13-18, s. 185.

⁴⁵ B. Baranowski, *Życie codzienne małego miasteczka w XVII-VIII wieku*, Warszawa 1975, s. 149.

⁴⁶ R. Łaszewski, *Wiejskie prawo karne w Polsce XVII i XVIII wieku*, Toruń 1988, s. 122.

⁴⁷ J. K. Haur, *op. cit.*, s. 237.

⁴⁸ І. Ворончук, *Подружні зради ...*, s. 197.

starały się porzucać męża bez wiedzy swoich rodziców, w ten sposób ograniczając możliwość ingerencji z ich strony. Dowiadując się o rozpadzie małżeństwa, rodzice zaczynali wymagać od zięciów i swatów zwrotu wkładu majątkowego swoich córek⁴⁹. Na przykład „pracowity” Oleksa Jaromyjczat ze wsi Bandrów 12 stycznia 1617 roku przed sądem zborowym krainy boberskiej⁵⁰ skarżył się na swojego teścia, „pracowitego” Pawła Siwczowicza ze wsi Płoskie, i zięcia Halka. Oskarżenie wносиło, że nie wiadomo dokąd „podziali” oni córkę Oleksy Hasię, a sami dalej korzystali z jej własności. Jak się okazało, kobieta bez żadnych przyczyn i wyjaśnień oddaliła się w nieznanym kierunku. Oskarżeni przypuszczali, że zawiadomiła o swoich planach ojca. Sąd zborowy dał stronom sześć tygodni na wspólne poszukiwania Hasi. Gdyby mimo wszystko nie udało się jej odnaleźć, a Oleksa poprzysiągłby, że nic nie wiedział o jej zamiarach, wówczas po złożeniu przysięgi należały mu się dwie krowy, a po siewnych pracach – jeszcze dwa woły⁵¹. W tej sytuacji ojciec prawdopodobnie był nie tyle zaniepokojony losem córki, ile zainteresowany wykorzystaniem jej majątku w sposób niezgodny z prawem i najbardziej interesowało go jego odzyskanie. Przykład ten pokazuje, jaką wagę przywiązywali ludzie w owym czasie do spraw materialnych związanych z małżeństwem.

Motywami skłaniającymi mężczyzn do przerywania związku małżeńskiego były nie tylko stosunki z innymi kobietami, ale również brak umiejętności lub po prostu niechęć do prowadzenia gospodarstwa. Jednym z wyjść w takich sytuacjach była służba wojskowa w piechocie łanowej, która pomagała nie tylko uniknąć małżeńskich czy gospodarczych obowiązków, ale i dawała zwolnienie od podjęcia prac i służb na korzyść starosty, spłaty podatków i szeregu innych zobowiązań⁵². Roztrwoniwszy całe gospodarstwo żony i porzuciwszy ją z dziećmi, w 1618 roku na hajducką służbę powędrował popowicz ze wsi Wołosianka Mała. Oburzywszy się na zięcia, który nie planował być dobrym gospodarzem, jego teść Andrej Momotowicz ze wsi Przysłup domagał się od sądu zborowego krainy rozłuckiej⁵³ nadania prawa zarządzania resztką majątku (dwoma wołami, jedną krową i działką rolną) i pobytu córki z wnukami w jego domu⁵⁴. Prawdopodobnie na podjęcie korzystnej dla Andrzeja decyzji wpłynęło nie tylko porzucenie rodziny przez zięcia, ale również zaniedbanie gospodarstwa. W ówczesnej społeczności wiejskiej pracowitość była jednym z najważniejszych kryteriów wyboru małżonka⁵⁵, gdyż prowadzenie gospodarstwa wymagało wspólnych wysiłków i uregulowanego wykonywania obowiązków. Uważało

⁴⁹ НБ ЛНУ ВР, снр. 518.III, апк. 346 зб.

⁵⁰ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 10, Warszawa 1889, s. 245.

⁵¹ НБ ЛНУ ВР, снр. 518.III, апк. 98 зб.

⁵² J. Gerlach, *Chłopi w obronie Rzeczypospolitej. Studium o piechocie wybranieckiej*, Lwów 1939, s. 83.

⁵³ *Słownik geograficzny...*, s. 245.

⁵⁴ НБ ЛНУ ВР, снр. 518.III, апк. 198 зб.-199.

⁵⁵ T. Wiślicz, *op. cit.*, s. 126.

się, że prawdziwym gospodarstwem można nazwać takie, w którym mąż z żoną pracują w zgodzie i jedności⁵⁶.

Najbardziej radykalnym sposobem przerwania małżeństwa było zabójstwo. Fatalny dla Polachy Dołżańskiej okazał się dzień Świętej Katarzyny, 25 listopada 1616 roku. Właśnie wtedy, po piętnastu latach małżeńskiego życia z Ihnatem Komarnickim we wsi Rosochacz, mąż toporem uderzył ją w głowę. Kobieta zmarła po trzech dniach, a morderca, chcąc uniknąć kary, porzucił córkę Fedię i uciekł z domu. Oskarżenie przeciw Ihnatowi wnieśli do urzędu samborskiego ojciec zamordowanej oraz jej bracia – Hryć, Iwan i Iliasz. Według zwyczajowych norm woźny dworu Paweł Niehrebecki trzy razy przywołał „mężobójcę”, ale ten nie stawiał się w sądzie. Procedura przywołania polegała na ogłoszeniu przez przedstawiciela władzy albo krewnego zmarłego nad ciałem nieboszczyka wiadomości o mordercy, a także demonstracjach poniesionych ran i była ona najbardziej właściwa w wypadkach, kiedy mordercy udawało się uciec⁵⁷. Opierając się na majątkowych prawach małżeńskich⁵⁸, sąd zborowy rozkazał skonfiskować całą nadaną dekretem królewskim część majątku Ihnata. Majątek ruchomy podlegał rejestracji krajnika i przysięgłych ludzi, po czym woźny Petrasz ze Strzałek powinien przekazać go Dołżańskim jako opiekunom dziecka. Rejestr miał być wniesiony do ksiąg samborskich dla zabezpieczenia nienaruszalności majątku. Z kolei ojciec i bracia zmarłej Polachy zobowiązywali się pomóc krajnikowi w poszukiwaniu Ihnata „jako o mężobójcę srogiego a przestępcę praw” pod „winą” 100 grzywien⁵⁹.

Małżeństwo jako element życia codziennego mieszkańców ekonomii samborskiej stanowi ważny element w badaniu mikrohistorii tego regionu. Każdy związek ślubny charakteryzowała inna uczuciowość współmałżonków, różniły ich charakter, światopogląd itp. Motywami, które wpływały na podjęcie decyzji o zawarciu małżeństwa były zarówno własna zgoda i inicjatywa, jak i nacisk ojcowski oraz opinia publiczna, która przejawiała się w społecznym osądzie gromady wiejskiej. Przyczynami powstawania nieporozumień w rodzinach były nie tylko kłótnie, ale też nadmierna ingerencja w stosunki małżeńskie krewnych albo odstąpienie przez nich od wykonania postanowień intercyz. Najczęściej powodami pozostawiania małżeństw na granicy rozpadu czy nawet rozwodów były wykroczenia kobiet. Nietrwale okazywały się także związki powstałe na skutek „gwałtownego” porwania narzeczonej. Analiza księgi zamkowej jako zbioru dokumentów, który odzwierciedla różne etapy procesów sądowych, pozwala wyróżnić trzy najczęstsze naruszenia zasad moralnych w związkach małżeńskich – zdradę, porzucenie rodziny i morderstwo współmałżonka. Ostatnie z wymienionych było najbardziej okrutnym, ale jednocześnie najrzadszym sposobem zakończenia związku.

⁵⁶ J. K. Haur, *op. cit.*, s. 195.

⁵⁷ Ю. Гошко, *op. cit.*, s. 119.

⁵⁸ P. Dąbkowski, *Prawo prywatne...*, t. 1, s. 382.

⁵⁹ НБ ЛНУ ВР, спр. 518.III, апк. 89 зб.-90.

Bibliografia

I. Źródła rękopiśmienne

Наукова бібліотека Львівського національного університету. Відділ рукописних, стародруків та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка: стр. 518.III.

II. Źródła drukowane

Haur J. K., *Skład abo Skarbiec znákomitych sekretow oekonomiey ziemianskiej*, Kraków 1693.
Lustracja województw Ruskiego, Podolskiego i Belskiego: 1564-1565, cz. 2, wyd. K. Chłapowski, H. Żytkowicz, Warszawa 2001.

III. Opracowania

- Baranowski B., *Życie codzienne małego miasteczka w XVII-XVIII wieku*, Warszawa 1975.
 Berry H., Foyster E., *The Family in Early Modern England*, Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–São Paulo 2007.
 Budzyński Z., Przyboś K., *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku*, Rzeszów 1997.
 Bystron J. S., *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI-XVIII*, t. 2, Warszawa 1976.
 Casey J., *Family and Community in early modern Spain. The citizens of Granada 1570-1739*, Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–São Paulo 2007.
 Ćwiek Z., *Z dziejów wsi koronnej XVII wieku*, Warszawa 1966.
 Dąbkowski P., *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910.
 Dąbkowski P., *Zarys prawa polskiego*, Lwów 1922.
 Dzieduszycki M., *Starostowie ruscy i lwowscy*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1875, z. 5, s. 428-445.
 Gerlach J., *Chłopi w obronie Rzeczypospolitej. Studium o piechocie wybranieckiej*, Lwów 1939.
 Harasymczuk M., *Księga zamkowa ekonomii samborskiej (1614-1632). Typologia wpisów*, „Materiały z Międzynarodowej Studencko-Doktoranckiej Konferencji Naukowej «I Libelska Jesień Historyczna»” 2012, s. 362-366.
 Kopczyński M., *Studia nad rodziną chłopską w koronie w XVII-XVIII wieku*, Warszawa 1998.
 Kuczera A., *Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii samborskiej*, t. 1, Sambor 1935.
 Łaszewski R., *Wiejskie prawo karne w Polsce XVII i XVIII wieku*, Toruń 1988.
 Małczyński K., *Urzędnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352-1783*, Lwów 1938.
 Ostrowski T., *Prawo cywilne albo szczególne narodu polskiego z statutów i konstytucji koronnych i litewskich zebrane, rezolucjami Rady Nieustającej objaśnione, dodatkami z praw kanonicznego, magdeburskiego i chełmińskiego pomnożone, a porządkiem praw rzymskich ułożone*, t. 1, Warszawa 1784.
Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 10, Warszawa 1889.
 Wiślicz T., *Upodobanie. Małżeństwo i związki nieformalne na wsi polskiej XVII-XVIII wieku*, Wrocław 2012.
- Ворончук І., *Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст. Родина, домогосподарство, демографічні чинники*, Київ 2012.
 Ворончук І., *Подружжі зради як наслідок практики укладання шлюбів в Україні в XVI-XVII ст. (на матеріалах ранньомодерної Волині)*, „Соціум. Альманах соціальної історії” 2006, вип. 6, s. 161-201.

- Гошко Ю., *Звичаєве право населення українських Карпат та Прикарпаття XIV-XIX ст.*, Львів 1999.
- Гроссман Ю. М., *Кмети, загородники и коморники запануукраинской деревни во второй половине XVI – первой половине XVII в.* „Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1963 г.” 1964, s. 167-178.
- Зазуляк Ю., *Зі спостережень над практикою полюбовного судочинства у Руському воєводстві у XV ст.* „Ruthenica” 2004, т. 3, s. 186-205.
- Інкін В. Ф., *Нові матеріали до коментування статей Руської Правди про мужебойство та помсту*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 1970, вип. 6, s. 86-96.
- Інкін В., *Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI-XVIII століттях. Історичні нариси*, Львів 2004.
- Інкін В., *Архів Самбірської економії*, „Записки Наукового товариства імені Шевченка” 1996, т. 231: *Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, s. 109-146.
- Корзо М., *Контроль за соблюдением норм сексуальной морали в польской деревне XVII-XVIII вв.*, „Соціум. Альманах соціальної історії” 2003, вип. 2, s. 165-182.
- Левицкий О., *Черты семейного быта в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв.*, „Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссиею для разбора древних актов” 1909, ч. 8, т. 3: *Акты о брачном праве и семейном быте в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв.*, 1909, s. 1-120.
- Маячанець Л., *Про шлюб на Руси-Україні в XVI-XVII століттях*, „Зоря. Письмо літературно-наукове для руских родин” 1885, № 13-18, s. 169-171; 183-185; 198-200; 209-211.
- Смукот І. І., *Королівські столові маєтки в Галичині наприкінці XVI-XVIII ст.* Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук, спец. 07.00.01 „Історія України”, Львів 2001.

Марія Гарасимчук, *Неправильність у подружньому житті мешканців Самбірської економії в першій половині XVII ст. (на підставі вписів до замкової книги 1614-1632 рр.)*

Вписи у замкову книгу Самбірської економії 1614-1632 рр. містять відомості про окремі аспекти сімейного та особистого життя її мешканців. Їх аналіз дозволяє говорити про значення подружнього стану у свідомості представників тогочасного сільського суспільства. Одруження трактувалося не лише як одна із ключових умов порядності людини та забезпечення її відповідного соціального статусу, але і як підтвердження готовності до самостійного дорослого життя. У вписах до замкової книги знайшли відображення переважно негаразди у сімейному житті, і такі випадки, унаочнюючи порушення його норм, репрезентують моделі подружніх взаємин. Створенню подружжя передувало укладення двосторонніх передшлюбних домовленостей, недотримання яких призводило до конфліктних ситуацій. Практикувалось декілька

способів створення нового подружжя: із власної волі молодих людей, з батьківського примусу, через самовільне викрадення обраниці чи під впливом осуду громадськості. Тут проявлялися контроль за особистим життям членів сільської громади та сприйняття спільного проживання без шлюбу як порушення засад тогочасної системи морально-етичних цінностей. Відсутність сімейної згоди та взаєморозуміння ставали причинами суперечок між подружжям, вирішення яких належало до юрисдикції як церковних, так і світських судових інституцій. Невдоволення відносинами із шлюбними партнерами ставали приводами зрад, самовільного покидання сімей та навіть вбивств. Найчастіше проступки жінок були причинами перебування шлюбів на грані розпаду чи навіть призводили до офіційних розлучень. На репутацію мешканців економії впливали не лише доведені через застосування позашлюбні зв'язки, але й плітки про їхнє існування, тому активне відстоювання „доброї слави” давало початок для судових процесів.

Ключові слова: Самбірська економія в першій половині XVII ст., сільська громада, замкова книга, подружжя, шлюб, зрада, розлучення, покидання сім'ї, вбивство.

Mariia Garasymchuk, *Incorrectness of married life of residents of Sambir economy in the first half of the XVII century (on the strength of registrations in the castle book 1614-1632)*

Registrations in the castle book of Sambir economy 1614-1632 contain items of information about some aspects of home and private life of its citizens. The analysis of these notes gives us the opportunity to speak about the place of family status in the minds of representatives of country folk in that time. Marriage was treated both as one of the key conditions of honesty of a person, ensuring his/her proper social status and as confirmation of readiness to live his/her own adult life. Troubles in family life were reflected in the notations in the castle book on the whole. Showing the breaches of standards of married life, such cases represent the samples of matrimonial relations. Conclusion of bilateral agreements before marriage preceded the formation of married couples. Failure to comply with these agreements led to conflicts. There were several ways of creating the new married couple: due to young people's free will, under parents' compulsion, by stealing the chosen person without permission or under the influence of public blame. The personal life of the members of the rural community was put under control this way. Life together without marriage was taken as breaking the rules of the system of moral ethical values in that period. The absence of family harmony and mutual understanding caused arguments between the married couples. Determination of such arguments fell within the jurisdiction of both the church and secular judicial institutions. Dissatisfaction with the relationships between matrimonial partners became the reasons of adultery, unwarranted leaving the families and even murders. Women's faults often became the motives to be marriages on the verge of break-up or caused the official divorces. Adulterate relations proved due to practising inquisition and rumours about existence of these relations influenced the reputation of the residents of economy. That's why saving one's good name actively gave the beginning for judicial proceedings.

Key words: Sambir economy in the first half of the XVII century, country folk (rural community), castle book, married couple, marriage, adultery, divorce, leaving the family, murder.